

Mərziyyə Nəcəfova

filologiya elmləri doktoru

XX yüzilliyin 80-ci illərinin sonunda cəmiyyətimizdə baş verən ictimai-siyasi proseslər, milli özünəqayıdış, düşüncə özgürlüyündə yeniləşmə bədii ədəbiyyata, poeziyaya da təsirsiz qalmadı. Hər bir təfəkkür sahibi, ziyalı, qələm əhli həyatın bütün sahələrində olduğu kimi bədii ədəbiyyat cəbhəsində də cəsarət, mətanət, qeyrət nümayiş etdirir, açıq yazmağa, cəmiyyətə haqqı nişan verməyə təşəbbüs göstərirdi.

Dövrün poeziyasında Qarabağ harayı, şəhidlik, qaçqınlıq, didərginlik, düşməne nifrət, dövlət suverenliyinin müdafiəsinə çağırış hissi, vətənə olan yüksək ülvə məhəbbət öz təcəssümünü tapır, şeir zamanın ağır idoloji yükünü lirikanın zərif çiynlərinə qaldırmaqdan çəkinmirdi. Torpaq itkisi, vətən uğrunda şəhid olan oğul və qızlarımızın ağır, məşəqqətli, dözülməz kədəri poetik düşüncələrə yol açan, onu mənalandıran və qeyri-adi lirik lövhələrin yaranmasına rəvac verən səbəblərin sırasında idi. Qarabağ mövzusunda Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz, Xəlil Rza Ulutürk, Nəbi Xəzri, Qabil, Zəlimxan Yaqub, Cabir Novruz, Nüsrət Kəsəmənli, Nurəngiz Gün, Məmməd Aslan, Ənvər Əhməd, Ələmdar Quluzadə və b. şairlərin yazdıqları əsərlər istisnasız demək olar ki, dövrün, mühitin barıt qoxulu əhval-ruhiyyəsini ruhunda, qanında yaşadan uzunömürlü, dəyərli bədii nümunələrdir.

Qarabağ müharibəsinin insan taleyində əks olunan sızıltısını, göynəyini yaradıcılığında həssaslıqla, duyğusallıqla əks etdirən, sevilən, seçilən, istedadlı şairələrimizdən biri də Nurəngiz Gündür.

O iki müharibə dövründə yaşamış, faciənin gətirdiyi fəlakətləri canlı müşahidə etmiş, qəlbini, ruhunu təlatümə gətirən hiss və duyğuları pıçıltı ilə ağ kağıza köçürmüşdür. Nurəngiz Gün "Ağ qanadlar", "Günəşə dua", "Tanrı bəşər övladıdır", "Yol gedirəm", "Xocalı simfoniyası", "Qalanlara" və s. kimi şeirlər kitabları ilə ədəbiyyat tariximizdə silinməz iz qoyan poeziya örnəkləri yaratmışdır. Vətən, Torpaq, İnsan, Cənub mövzusu, Müharibələr və xüsusilə Qarabağ savaşı şairinin yaradıcılığından qırmızı bir xətlə keçmişdir. Nurəngiz xanım "Vətən", "Yol uzunlu arzular", "Qoca

Qarabağ Azərbaycandır!

qartal“, “Vətən, məslək, düşüncələr“, “Ölən günü doğulan, doğulan gün ölən kişi“, “Torpaqdan tutub qalxdıq“, “Ürəyimi eşit dünya“, “Ərk qalasına“, “Hərrac olmalı bu tələ“, “Kərəm ol sən, o gözəlin Allahı“, “Xocalı simfonyası“, “Qarabağ” kimi əsərlərində vətənpərvərlik, məğrurluq, əyilməzlik ehtiva edən kişi qeyrətli bədii obrazlar yaratmaqla bərabər, 90-cı illər poeziyasına həm də yalnız özünə məxsus, orijinal, heç kimi təkrarlamayan bir üslubla, fikrin bənzərsiz ifadə tərzilə kövrəklik, zəriflik, duyğusallıq gətirmişdir. Qarabağ şeirində Qarabağı Azərbaycanın baş tacı, üzündəki gözəl xala bənzətməsi özünə məxsusdur.

Tayı-bərabəri dünyada hanı?
Şəkərdi, şərbətdi, baldı Qarabağ!
Gözələ bənzətsək Azərbaycanı
Onun üzündəki xaldı Qarabağ! (1,90)

Müharibə poeziyasında şairəni bir ana, bir qadın kimi ən çox narahat edən cəhət körpələrimizin, uşaqlarımızın göz yaşları, mərhumiyyətləri, valideynlərini vaxtsız itirmələri, ac, kimsəsiz qalaraq qurbana çevrilmələri olub. Şairə “Kərəm ol sən, o gözəlin Allahı” şeirində ana bətnində körpələrimizin ermənilər tərəfindən vəhşicəsinə öldürülməsindən bəhs edir. Bir-birini görüb tanımayan ana və balanı bir-biri ilə şairə tanış edir. N.Gün bu şeir ilə dünyada mənfur erməni qaniçənlərinin xislətini əks etdirir.

Kim öldürdü körpə səni,
Dogulmayan əllərini?
Kim öldürdü gözlərini?
Kipriklərin uzundumu,
Tellərin nə rəngindəydi,
Qaramı, qızılıydımı? (2,4)

– deyər, insanlığa qarşı törədilən ağır, ürəkdağlayan cinayəti bədii sualların, poetik ifadələrin təsir gücü ilə oxucuya ünvanlayır, erməni vəhşiliyinin dəhşətlərini poeziyaya gətirir. Doğulmadan, ana bətnində erməni gülləsinə tuş gələn körpənin və ananın faciəsi əslində bütün bəşəriyyətin faciəsidir. Qan içində olan körpə barmaqların ana döşü aramağa macal tapmaması, ana sinəsində gəzə bilməməsi dünyada ən ağır mənzərə, sətirlərə sığmayan, sözlə ifadəsi mümkün olmayan müsibətdir.

Barmaqların qan içində.
Cuqqanacıq o barmaqlar
Ana döşü aramadı,
Titrəmədi sinəsində
Ana qoxusu dadmadın, qızınmadın istisinə. (2,4)

Bu kədərli duyğular silsiləsi şairənin “Xocalı simfoniyası” adlı poemasında da davam etdirilir. “Xocalı simfonyası” əsəri Xocalıda şəhid olmuş insanların xatirəsinə həsr edilən ən dəyərli, ən sanballı poeziya çələngidir. Dünyaya ucalan haqq səsidir, Xocalı soyqırımının qurbanlarına ucaldılan möhtəşəm sənət abidəsidir.

Əsər, “İlahi! Sən onlara rahatlıq ver!..” nidası ilə başlayır. Tənqidçi Vaqif Yusifli çox haqlı olaraq N.Günün şeirlərini oxunmuş bir duaya bənzədir. (3,7) Şairəyə görə torpaq altındakı dip-diri ölümlərə ancaq rahatlıq gərəkdir. Onların ruhları nə qədər rahatsızdır, əzgindir, yaralıdır, onlar ölməyiblər, daha doğrusu ölə bilməyiblər. Bu insanlar təhqir olunublar. Dünyaya gəlməyən körpələr analarının bətnində süngüyə keçiriliblər, balaca uşaqlar qəddarlıqla öldürülüb, ixtiyar qocaların

Qarabağ Azərbaycandır!

başları kəsilib, gözləri çıxarılıb, qadınlar diri-diri yandırılıblar. Amma bu insanlar ölə bilməyiblər. Əsərdə güclü bir obraz diqqəti özünə cəkir. Törədilən qətləmi, yaşanan faciəni dünyaya çatdırmaq üçün haqq səsinə ucaldan qadın-ana-şairə obrazı. Cəsarətli, məğrur, müdrik Azərbaycan qadını! Bu qadın axıdılan günahsız qanlara görə ittiham etməyi bacaran, erməni xislətinə yaxşı bələd olan şairənin – Nurəngiz Günün özüdür. Bu xüsusiyyət də əsərin təbii, dolğun olmasına müsbət təsir göstərən amildir. Müəllifin, rüzgarla söhbəti əsərin təsir gücünü artırır, şairənin gəldiyi qənaəti aydınlaşdırır, açmaq istədiyi hadisələrin çözümünə şərait yaradır. Əsərdə müəllif hər mənada rüzgardan güclüdür və onun görmədiyi, görə bilmədiyi hadisələri təhlil edir, erməni vəhşiliyini dünyaya çatdırır:

Yox,
Rüzgar!
O cürə əsmə sən!
Torpaqda-
Torpağın altında Dip-diri ölümlər var!
Diksinə bilər Onlar-
Alt-üst etmə torpağı,
Onlar onsuz da yazıq!
Tələf olubdur, onlar!(4,23)

Müəllif rüzgardan torpaq altındakı dip-diri insanların səslərini, fəryadlarını eşidib, eşitmədiyini xəbər alır. Şairə qəti əmindir ki, nə rüzgar, nə də başqaları bu günahsız insanların səsinə, “hamı eşitsin deyər oxuduqları Əsrin Simfoniyasını – Ölümlər Himnini” eşitməyib. Amma eşitməliyi dünya günün, zamanın, əsrin Xocalı fəryadını – şəhid nələlərinin simfoniyasını. Əgər eşidə bilsəydilər bu faciələr yaşanmazdı. Elə əsərin əsas ideyası da budur. Şairə buna nail ola bilər.

Hə Rüzgar! Amma mən, eşidə bilirəm!
Səslərin ən mükəmməli olan
Əsrin Simfoniyasını? – Ölümlər himnini!(4,23)

Bəli, əsərin ana xəttini heç kəs eşitmədiyi, eşidə bilmədiyi və ya eşitmək istəmədiyi bu dip-diri ölümlərin, əslində elə müəllifin özünün haqq arayan fəryadı təşkil edir.

Əsərin fərqli xüsusiyyətlərindən biri də müəllifin hadisələri torpağın üstündə deyil altında, dünyanın bu üzündə deyil o biri üzündə baş verməsini əks etdirməsidir. Torpağın altında ölə bilməyən insanlar, xüsusilə körpələr, onların torpaq altında havasız, anasız zarılırları, inqaları, ən əsas işə əmmək istədikləri ana döşü...

Cocuqlar bir təhər ovunur
Havasız... nəşəsiz...
Torpağın altında...
...Ancaq ki, ana məməsi istəyir körpələr,
Torpağın altında!
Heç bir şey anlamır inqalar!...
İnqalar ana döşü əvəzinə
İndicə torpağı əməcəklər!..(4,24)

Torpağın altında ah, nələ var. Şairə o ahın şəklini çəkmək istəyir. Belə baxış, fərqli yanaşma Azərbaycan poeziyasında tamamilə yenidir. Əslində faciələrdən, soyqırımlarından, qətləmlərdən çox

Qarabağ Azərbaycandır!

yazılıb. Amma faciənin, ahın, nalənin şəklini çəkmək, dip-diri ölümlərin səsinə eşitmək, onların həyatlarını yaşamadan torpağa gömülməsinin faciəsini duymaq və yaşamaq poeziyada yalnız Nurəngiz Günə məxsusdur. Şairə ana bətnində qətlə yetirilmiş günahsız körpələrin ah-naləsinin şəklini bəlkə də ona görə çəkmək istəyir ki, bu faciəni “sənədləşdirsən”, dünyada haqqı, ədaləti görmək istəməyənlərə, ermənilərin şər və böhtan piarının təsiri altına düşənlərə göstərsin, Xocalı

həqiqətini daha çox insanlara çatdırmaqla cinayətkarların layiq olduqları cəzanı almağı sürətləndirsin.

Və varındısa
– sən allah, ey Rüzgar, fırça
gətir!
Mən bu global Ahın şəklini
çəkərəm!
Çəkə bilərəm onu
-Bəşəriyyət önündəki Zülmün
nəhəng Pannosunu!(4,25)

Əslində şairə istəyinə nail olub, Xocalı faciəsinin dəhşətlərini fırça ilə olmasa da, sözlə, düşüncə ilə daha təsirli çəkib! Canavar iştahlı müharibə yırtıcıları “Xocalı simfoniyası”nda diri ölümlərin, ana bətnində güllələdikləri körpələrin naləsinə, fəryadını eşidib heç olmasa bir anlıq qanlı niyyətlərindən əl çəkəcəklərmi, lövhədə öz mənfur obrazlarını görüb heç olmasa bir qətrə xəcalət təri tökəcəklərmi? Təəssüf ki, inanmaq ehtimalı çox aşağıdır!

Əsərdə cinayətləri ittiham edən baş qəhrəman müəllif – Nurəngiz Günün özüdür. O erməni vəhşiliyi, onların mənfur xisləti haqqında danılmaz bədii həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq istəyi ilə göylərə ucalır. Xocalıya müraciət edərək onun halı, durumu ilə maraqlanan müəllif özü də bu suala cavab verir. Erməniləri “tarixi dilənci, bəd qonşu” adlandıran müəllifin aşağıdakı misralarında sıxıntısı və acı ironiyası duyulmaqdadır:

– Xocam!... Məğlubum!... Necəsən?
Yoxsa dağ çəkdi sinənə tarixi dilənçi –
Bəd qonşu? –
Drammatik “Yazıq erməni” ilə
Məşhur Qırmızı Qospodin? –
O! Qospodi! Nə nazik əndişədə olmuşdur
Köhnə sovet humanisti? –
Moto-atıcı daşıyan
Kütləvi qırğın maşını? –
“Möhtəşəm” bir alay!!!(4,26)

Nurəngiz xanım az işlənən, şeirə gətirilməsi çətin olan sözləri şeirin nərmə-nazik sapına düzməkdə ustadır, səliqəli və cəsarətlidir. Əgər 80-ci illər yaradıcılığında itirilmiş və itirilməkdə olan zəngin arxaizmlərdən məharətdə istifadə edirdisə, 90-cı illərdə yaratdığı bədii nümunələrdə həmin illərdə az-az izlənən, şeirdə nadir işlədilən ifadələrdən daha çox istifadə edirdi. Məsələn şair, poemada qospodi, əndişə, moto-atıcı və s. ifadələrdən çox məharətlə istifadə edərək, şeirdə eşitməyə

Qarabağ Azərbaycandır!

alışmadığımız bu ifadələrlə şeirin ahəngdarlığını heç də pozmamış, əksinə ideyanın bədii şəklini daha da gücləndirmişdir. Nurəngiz Günün poeziyasının dili barədə Səlim Babullaoğlu məqalələrinin birində yazır: “Nurəngiz Günün lüğət ehtiyatında çoxlu itirilmiş və itirilməkdə olan

arxaizmlər, keçmə sözlər var ki, bu məndə müəllifin həmin sözlərdən daha çox, o sözləri öyrəndiyi, oxuduğu, eşitdiyi itirilmiş gözəl zamana olan xiffəti kimi göründü. İnsan ömrü yalnız keçmiş zamandır. Bunu anlayırsa, anladığını üslub halına gətirirsə, o daha çox insan (şair,yazıçı) olaraq qala bilər”.(5,10)

Əsərin sonunda şairənin etirazı daha sərt və amansızdır. Üzünü təbiətə, rüzgara tutub sorğu-sual edir. Cavab tapa bilməyəndə Məryəm anaya üz tutur. Məryəm anaya müracət edərək söylədiyi fikir əsərin təsir gücünü daha da artırır. İstinad

olunan nümunədə müəllif böyük ustalıqla dünyaya hayqırmaq istədiklərini bir qədər də publisistik üslubda ifadə etmişdir.

Bəlkə sən cavab verəsən,
Nədir bu? Nə demək “Xof və İnsan”? –
Hardan axır axı kilsə zəngləri?
Zor edir, zorunluqla soxulur
Müsəlman obasına.
Sizlərdə beləmi zorakıdır Kəlisə? –
Allahın müqəddəs evləri? –
Yəqin elə onunçün də özünüz öz əlinizlə
Mıxladınız çaharı – mıx gözəlim İsanı.
O! Mariya! Gözəl Ana! Belə isə,
Faydasızdır sizlərdən etina gözləmək...(3,27)

Müəllifin yazı üslubu ilə bərabər öz şeirlərini özünün ifadə tərzinə də toxunmaq istəyirəm. “Xocalı simfoniyası”nı müəllifin ifasında dinləmişəm. O şeirini elə bir duyğu, yangı, ahəng ilə oxuyurdu ki, elə bil dünya ermənizminə meydan oxuyurdu... Poemanın sonuna doğru şairə ermənilərə dəstək olan, mənfurlara yardım göstərənlərə üz tutub “Heç girirmi yuxunuza lal baxan ləpirlər, xərək-xərək ölülər” – deyə bu faciənin “dünya kələkbazları, ürəksiz məliklər” adlandırdığı günahkarlarını ittiham edir:

Əl çəkin! Qırın hərbin belini!
Dağdın təbilini siz onun!
Doğrayın müharibə sözünü,
Siliniz lüğətlərdən!...
İnsanı düşünün! Ürəksiz Məliklər!
Dünya kələkbazları!

Qarabağ Azərbaycandır!

Dü-şü-nün!!!

Düşünməyə çox dəyər!!!(3,27)

Və əsərin ən sonunda müəllif yenidən o müqəddəs duaya üz tutur: “İlahi! Sən Onlara rahatlıq ver...” ifadəsiylə başladığı poemanı “İlahi! Sən Onları rahat et... Səma nəğmələri göndər” duası ilə tamamlayır. Çünki, torpaq altındakı dip-dirə ölümlərin tezliklə rahatlıq tapa bilməyəcəklərini bilən müəllif, İlahidən günahsız insanları rahat etməsi üçün kömək diləyir.

N.Günün “Xocalı simfoniyası” – zamanın həyəcan simfoniyası, tarixin poetik abidəsidir. Erməni qəddarlığını, vəhşiliyini, qaniçənliyini, rəhmsizliyini, nanəcibliyini, hiyləgərliyini, xəyanətini, cinayətini... unutmğa qoymayan abidə!

Ədəbiyyat

- 1.Nurəngiz Gün, “Qarabağ”, “Şuşa nəğmələri”,1cild,Bakı:Şuşa,2001,800s
- 2.Nurəngiz Gün, “Kərəm ol sən ,o Gözəlin allahı”, “Ədəbiyyat” qəzeti ,4 noyabr 1995
- 3.Nurəngiz Gün “Xocalı simfoniyası”, “Vektor”,Bakı -2006, 84s
- 4.Vaqif Yusifli “Nurəngiz Güünün ağ çiçəkləri”, “Nurəngiz Gün”, “Beynəlxalq sənət dərgisi”, “Vektor” 2015 18s
- 5.Səlim Babullaoglu “, Nurəngiz Gün”, “Beynəlxalq sənət dərgisi”, “Vektor” ,2015, 18 s.

Dibace.net dergisi. – 2021. – fevral.